

Державний архів Запорізької області

03 січня 1908 р. – 16 лютого 1916 р.		Чавуно-ливарний завод землеробських машин і знарядь братів Мознайм м. Олександрівськ Олександрівського повіту Катеринославської губернії
16 лютого 1916 р. – квітень 1920 р.		Завод авіаційних двигунів «ДЕКА» Олександрівського відділення Акціонерного товариства електромеханічних споруд «ДЕКА», м. Олександрівськ Олександрівського повіту Катеринославської губернії

Фонд № 41

ОПИС № 1

**справ постійного зберігання
за 1914–1920 рр. (є документи за 1921-1922 рр.)**

ПЕРЕДМОВА
до опису № 1 справ постійного зберігання фонду № 41
Завод авіаційних двигунів «ДЕКА» Олександрівського відділення
Акціонерного товариства електромеханічних споруд «ДЕКА»,
м. Олександрівськ Олександрівського повіту Катеринославської губернії

Історія фондоутворювача

Історія підприємства бере початок з 1907 р., коли міською думою м. Олександрівська (нині м. Запоріжжя) 15 листопада 1907 р. було прийнято рішення про виділення купцям I гільдії братам Рафаїлу і Хацкелю Мознаїм ділянки землі на площі Тараса Шевченка під будівництво чавуно-ливарного заводу землеробських машин і знарядь. 27 листопада 1907 р. було укладено проект запродажної, а сама угода здійснена 03 січня 1908 р. [1].

На кінець 1909 р. розпочалося промислове виробництво. Завод випускав сільськогосподарську техніку – букери, сіялки, жниварки, молотарки, виконував різні види механічної обробки, відливав вироби з чавуну та міді. У складі заводу були майстерні з машинним, інструментальним, токарним, слюсарно-складальним відділеннями, деревообробний цех, кузня, ливарна майстерня. Будівлі були цегляні, криті залізом і черепицею, на кам'яному фундаменті. Продукція заводу братів Мознаїм отримала заслужене визнання на сільськогосподарських виставках в Росії.

В роки Першої світової війни промислове виробництво в Російській імперії було перепрофільовано відповідно до військових потреб. Виникла необхідність в налагодженні виробництва авіаційних двигунів.

В цей період петроградська фірма Акціонерне товариство електромеханічних споруд «ДЕКА» (колишнє Товариство «Дюфлон, Константинович і К^о») прагне догнати європейські країни у виробництві авіаційної техніки і створює свої філіали по виробництву авіаційних двигунів в Москві, Харкові та Олександрівську.

В листопаді 1915 р. Товариство звернулася до Олександрівської міської думи з проханням продати йому земельну ділянку на площі Тараса Шевченка, сусідню із заводом братів Мознаїм, для будівництва заводу «(отделения Петроградского завода), который во время войны должен был производить двигатели внутреннего сгорания вообще и в частности авиационные, а после войны – электродвигатели, динамомашини, холодильное оборудование, ледоделательные машины, динамомашини и т.д.») [2].

В цей час брати Мознаїм, не в змозі виплатити взяті кредити, опинилися на грані банкрутства. В липні 1914 р. на заводі була створена адміністрація, якій передавалися всі права управління майном, укладання договорів, ведення фінансової і господарської діяльності [3].

Незважаючи на спротив братів Мознаїм, 05 грудня 1915 р. була укладена запродажна на купівлю Акціонерним товариством електромеханічних споруд «ДЕКА» земельної ділянки на пл. Т. Шевченко, розміром в 3648 кв. сажень «со всеми находившимися на этом участке постройками, обзаведениями и не действующим и не приносящим никакого специального и иного дохода заводом земледельческих машин и орудий, со всем его оборудованием и инструментами, бывшими в употреблении, причем находящиеся на заводе товары, апоки, материалы, нефтяные двигатели и модели в состав настоящей запродажи не входят... за триста тысяч рублей...» [4], яка вступила в дію 16 лютого 1916 р. після виконання всіх процедур [5].

Почалася реконструкція заводу авіаційних двигунів «ДЕКА» Олександрівського відділення Акціонерного товариства електромеханічних споруд «ДЕКА», будівництво нових корпусів, модернізація виробництва.

На 1917 р. він мав механічний, ремонтно-механічний, деревообробний, сталеливарний цеха, складальну майстерню, велику та малу силові станції, кузню, гараж, випробувальну станцію. Завод почав освоєння виробництва авіаційних двигунів і на кінець 1916 р. було виготовлено перший 6-циліндровий двигун водяного охолодження «ДЕКА М-100». Двигун М-100 встановлювався на літак «Ілля Муромець» конструкції Сікорського І.І., найбільший бомбардувальник періоду Першої світової війни.

Завод авіаційних двигунів «ДЕКА» націоналізований на підставі декрету Тимчасового робітничо-селянського Уряду України від 11 січня 1919 р. у квітні 1920 р. і перейменований на державний авіаційний завод № 9. В ознаменування 5-річчя жовтневої революції спільним рішенням Запорізького губернського комітету профспілки і Запорізького райкому Всеросійської спілки робітників - металістів в жовтні 1922 р. перейменований на державний авіаційний завод № 9 «Більшовик», з 1927 р. – державний завод № 29, з 1933 р. - державний завод № 29 ім. П.І. Баранова, з 1943 р. – державний завод № 478, з 1952 р. – п/я 18, з 1964 р. – Запорізький моторобудівний завод. Тепер це публічне акціонерне товариство «Мотор-січ».

Історія фонду

Документи підприємства вперше надійшли на державне зберігання 04 листопада 1926 р. від авіаційного заводу № 9 «Більшовик» у кількості 27 од. зб. [6]. Відповідно до акту перевіряння наявності від 29 серпня 1945 р. в наявності було 15 справ. В листопаді 1948 р. документи були описані, на них складений опис № 1 на 15 справ.

За обліковими документами, станом на 10 листопада 2017 р. в описі № 1 фонду 41 Завод авіаційних двигунів «ДЕКА» Олександрівського відділення акціонерного товариства електромеханічних споруд «ДЕКА» нараховувалося

15 справ за 1914-1922 рр. Опис рукописний, в поганому фізичному стані, заголовки справ не відповідають складу і змісту документів.

З метою покращення інформаційно-пошукового рівня проведено удосконалення опису № 1.

В ході проведення удосконалення в обсязі справ відбулися наступні зміни:
збільшився обсяг на 1 справу, в т.ч.:

останньою справою до опису приєднано перескладений опис № 1.

За результатами робіт складено опис № 1 за 1914 -1920 рр. (є документи за 1921-1922 рр.) на 16 справ з № 1 по № 16.

У фонді є документи державного авіаційного заводу № 9 за 1920-1921 рр., за 1922 рік - домова книга будинку № 2 по вул. Круговій, який належав заводу.

До опису внесені такі документи:

- копії купчих, договорів купівлі-продажу Акціонерним товариством електромеханічних споруджень «ДЕКА» чавуно-ливарного заводу землеробських машин і знарядь братів Мознаїм, дворових місць жителів м. Олександрівська;

- договір про передавання в оренду Акціонерному товариству земельної ділянки Катеринівської залізниці для будівництва під'їздних колій та вантажної платформи із зазначенням розмірів ділянки, її місцезнаходження, умов будівництва та подальшого користування, розмірів орендної плати;

- описи будівель, майна, обладнання промислових корпусів заводу (братів Мознаїм, заводу «Дека», держзаводу № 9);

- договір з Управлінням військово-повітряного флоту Російської імперії на виробництво авіаційних двигунів та деталей до них, акти і відомості огляду Демобілізаційною комісією зі збору та ліквідації державного і технічного майна Української Народної Республіки стану виконання заводом замовлень та розрахунків за виконані замовлення;

- документи (договори, акти, листування, ціни, рахунки, відомості, замовлення, накладні) про будівництво та реконструкцію виробничих приміщень заводу, виготовлення та реалізацію продукції;

- документи (фінансові звіти, рахунки, платіжні відомості, накладні, листування, розписки) про оплату послуг, ремонтних робіт, придбання обладнання, товарів, палива і матеріалів, виплату заробітної плати, витрат на відрядження;

- книги рахунків на будівництво, реконструкцію і ремонт виробничих приміщень заводу, сплату податків, гербового збору, пожертвувань, страхових внесків, адміністративно-господарських і канцелярських видатків, оплату праці працівників тощо;

- книга реєстрації нещасних випадків на виробництві;

- домова книга будинку № 2 по вул. Круговій, який належав заводу.

В ході удосконалення були проведені такі види робіт: уточнена назва фонду, перескладені заголовки справ, уточнені крайні дати документів та кількість аркушів у справах.

У зв'язку із введенням документів в науковий обіг збережена стара схема систематизації справ. Справи в описі систематизовані довільно.

До опису складений такий довідковий апарат:

- титульний аркуш;
- передмова.

-
1. Державний архів Запорізької області. – ф. 24, оп.1 спр. 1662 стр.14- 27, 36-37.
  2. Там само. – ф. 24, оп. 1, спр. 2014, арк. 8- 9.
  3. Там само. – ф. 41, оп. 1, спр. 1, арк. 203.
  4. Там само. – ф. 41, оп. 1, спр. 1, арк. 203-205.
  5. Там само. – ф. 24, оп. 1, спр. 956, стр. 16-18.
  6. Там само. – ф. Р-33, оп. 1, спр. 24а, арк. 23.

Начальник відділу зберігання,
обліку та довідкового апарату

_____ С.Т. Білець

05.03.2018

**Завод авіаційних двигунів «ДЕКА»
Олександрівського відділення
Акціонерного товариства
електромеханічних споруджень «ДЕКА»,
м. Олександрівськ Олександрівського
повіту Катеринославської губернії**

ЗАТВЕРДЖУЮ

**Директор Державного архіву
Запорізької області
_____ О.С. Тедєєв
_____ 2018 р.**

Фонд № 41

ОПИС № 1

справ постійного зберігання

за 1914–1920 рр. (є документи за 1921-1922 рр.)

№ з/п	Ін-декс справи	Заголовок справи (тому, частини)	Крайні дати документів справи (тому, частини)	Кількість аркушів у справі (томі, частині)	Примітки
1	2	3	4	5	6
1.		<p>Копії купчих, договорів купівлі-продажу Акціонерним товариством електромеханічних споруджень «ДЕКА» чавуноливарного заводу землеробських машин і знарядь братів Мознаїм, дворових місць жителів м. Олександрівська.</p> <p>Договір про передавання в оренду Акціонерному товариству земельної ділянки Катеринівської залізниці для будівництва під'їздних колій та вантажної платформи із зазначенням розмірів орендної плати, розмірів ділянки, її місцезнаходження, умов будівництва та подальшого користування ними.</p> <p>Описи будівель, майна, обладнання промислових корпусів заводу (братів Мознаїм, заводу «Дека», держзаводу № 9).</p> <p>Договір з Управлінням військово-повітряного флоту Російської імперії на виробництво авіаційних двигунів і деталей до них, акти і відомості огляду Демобілізаційною комісією зі збору та ліквідації державного і технічного майна УНР стану виконання заводом замовлень та розрахунків за виконані замовлення.</p>	07 січня 1914 р. – 30 травня 1921 р.	323	

1	2	3	4	5	6
		Документи (договори, акти, листування, ціни, рахунки, відомості, замовлення, накладні) про будівництво та реконструкцію виробничих приміщень заводу, виготовлення та реалізацію продукції			
2		Книга рахунків на будівництво, реконструкцію і ремонт виробничих приміщень заводу	01 січня – 30 грудня 1917 р.	140	
3		Те саме	01 січня – 31 грудня 1917 р.	117	
4		Те саме	31 серпня – 31 грудня 1916 р.	82	
5		Книга рахунків на сплату податків, гербового збору, пожертвувань, страхових внесків, адміністративно-господарських і канцелярських видатків, оплати праці працівників тощо	29 лютого - 31 жовтня 1916 р.	94	
6		Те саме	29 лютого - 31 грудня 1916 р.	133	
7		Книга рахунків ливарного цеху і механічної майстерні	02 лютого - 18 червня 1916 р.	92	
8		Документи (рахунки, платіжні відомості, розписки) про оплату послуг, придбання обладнання, товарів і матеріалів, виплату заробітної плати	24 листопада 1917 р. – 06 лютого 1919 р.	130	
9		Документи (фінансові звіти, рахунки, платіжні відомості, накладні, листування, розписки) про оплату послуг, ремонтних робіт, придбання обладнання, палива, товарів і матеріалів, виплату заробітної плати, витрат на відрядження	05 серпня – 31 грудня 1918 р.	330	

1	2	3	4	5	6
10		Документи (фінансові звіти, рахунки, платіжні відомості, накладні, листування, розписки) про надання заводу банківських кредитів, оплату страхових внесків, послуг, ремонтних робіт, придбання обладнання, палива, товарів і матеріалів, виплату заробітної плати, витрат на відрядження	08 серпня 1917 р. – 08 вересня 1918 р.	473	
11		Книга реєстрації нещасних випадків на виробництві	10 квітня – 20 грудня 1917 р.	34	
12		Домова книга будинку № 2 по вул. Круговій, який належав заводу	07 жовтня 1916 р. – 28 листопада 1922 р.	21	
13		Головна книга	23 червня-31 грудня 1917 р.	135	
14		Книга рахунків на оплату жалування працівникам, податків, гербового збору, пожертвувань на користь російських військовополонених, страхових та профспілкових внесків, адміністративно-господарських і канцелярських видатків, утримання їдальні, погашення «Займу Свободи» тощо	24 червня 1916 р. – 27 липня 1918 р.	201	
15		Те саме	03 січня – 31 грудня 1917 р.	160	
16		Перескладений опис № 1		2	

До опису внесено 16 (шістнадцять) справ з № 1 по № 16, у тому числі: літерні №№ _____, пропущені №№ _____ .

Укладач опису:

Начальник відділу зберігання,
обліку та довідкового апарату
05.03.2018

_____ С.Т.Білець

СХВАЛЕНО

Протокол засідання ЕПК
Державного архіву
Запорізької області
№ _____